

שאלון השינון

חיפוש דרך

בשנתיים האחרונות הושגה יציבות-מה בשטח ההדרכה; יציבות זו נתבססה על מספר יסודות וכללים קבועים, ואלה — אף שאינם תורה מסיני — נרשמו בראשי פרקים בחוברת „פרקים בהדרכה צבאית“ והם משמשים יסוד לשיטת ההדרכה כולה. אולם חוברת זו אינה דנה בכל סוגיות ההדרכה — הן כבר מעצם שמה מסתבר כי דנה היא בפרקים בלבד, ולא בכל התורה כולה — ובכך משאירה אתריה החוברת פתח לשינויים בהיקף ארצי או מקומי, המתחוללים תדיר בשטח ההדרכה.

אחד מאמצעי ההדרכה אשר השימוש בהם טרם גובש הוא שאלון-השינון.

שאלון-השינון מהווה, בדרך-כלל, אמצעי בידי המדריך לבקר אם אמנם קראו חניכיו בחומר שנצטוו לקרוא בו בזמנם החפשי.

השינויים התכופים הנעשים בסוג השאלון ובשיטת השימוש בו — ספק אם קידמו וגיישו את דרכי השימוש בשאלון זה.

מקומו של שאלון השינון בהדרכה

בקורסים ובהשתלמויות למפקדים מרביתם להשתמש בדרך הדרכה הנקראת „קריאה-עצמית“ — וככל שרמת הקורס גבוהה יותר, כן ירבו, בדרך-כלל, להשתמש בדרך הדרכה זו. הקריאה-העצמית נועדה לעדכן את ידיעותיו של החניך, לרענן זכרונו, להקינות לו ידיעות נוספות בנושא הנלמד.

בעקבות הקריאה-העצמית יבוא לרוב הדיון. הדיון — המנוהל על-ידי המדריך על-פי בעיות מוכנות מראש במגמה של למידת נושא מסוים — עיקרו החלפת דעות בעל-פה בין החניכים לבין עצמם ובין לבין המדריך. הדיון מתנהל, אפוא, כאשר יש לחניכים בסיס של ידיעות — ולעתים גם נסיון-אישי — בנושא הנדון, ובאמצעותו הם מעמיקים מחשבה בנושא. תוך כדי הצגת דעותיהם ונסיונם האישי ובכך הם מבססים ומלטשים את ידיעותיהם.

כאשר חסרות לחניכים הידיעות הדרושות, ואין הם מוכנים לדיון לפי הבעיות שהוצגו להם מראש, הרי קרוב לודאי שהדיון לא ישיג את תכליתו, ובמקרים קיצוניים אף עלול הוא להשיג את היפוכה של מטרתו.

נדנים את הדבר בסיפור מעשה :

מפקד חטיבת מילואים החליט לבסס את ידיעת מפקדי הפלוגות בחטיבתו בנושא „הסיוע בצורות הלחימה השונות“. לשם כך החליט לקיים השתלמות בת שלושה ימים. בתכנית ההשתלמות נקבעו, בין היתר, הדברים הבאים:

א. משך השבוע שלפני ההשתלמות יקראו כל מפקדי הפלוגות, איש-איש בביתו, בחוברת „תכנית האש בגדוד“;

ב. בעוד מועד תשלחנה למשתתלים החוברות המתאימות, ולהן מצורף שאלון-דיון בן 5 שאלות, אשר עליהן יתנהל הדיון; ג. הובהר למשתתלים כי הדיון יתקיים ביום הראשון של ההשתלמות.

מרבית המ"פים, בשל טרדות יום יום, ומשום שסבורים היו כי הם בקיאים פחות-או-יותר בנושא — לא קראו כלל בחוברת. אחרים דפדפו בחוברת, אולם לא קראוה בעיון.

כשנפתחה ההשתלמות וקיום הדיון נתברר כי אין הוא עומד על רמה גאוה: הדיון סטה מפעם לפעם ממסלולו והמדריך נאלץ להתערב במהלכו יותר מהרצוי. מטרת הדיון לא הושגה בשלמותה.

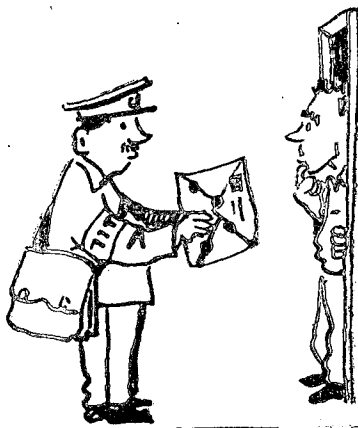
המח"ט, בידעו שאת תכלית התטל"גים אשר הוא תוכנן אין סיכוי להשיג ללא העמקת ידיעותיהם הבסיסיות של החניכים, נאלץ לשנות את תכנית ההשתלמות: לותר על כמה נושאים שתוכננו מלכתחילה, ולהקצות למשתתלים זמן לעיון בחומר הנחוץ.

עד כאן סיפור-המעשה. המסקנה: יש הכרח למצוא דרך אשר בה ייאלצו החניכים לקרוא בחומר בזמנם החפשי, כשכל אחד מהם מתעמק באותם סעיפים שאינם מוכרים לו. „עובר“ בשטף בקראו אותם סעיפים מן הנושא בהם הוא בקיא.

הדרך המקובלת בכל הצבאות לאילוף החניכים לקריאה בחומר שניתן להם הוא השימוש בשאלון-

ואלה הן התכונות העיקריות המציינות, לדעתי:
שאלון-שינון טוב:

- הוא מאפשר לבחון את ידיעותיו המדויקות של החניך (ולא את כושר-הביטוי שלו).
- הוא מכיל מכסימום של שאלות, ומיליו גוזל מינימום של זמן; הזמן הקצר נועד למנוע יצירת אורה דחוסה של בחינה, ואילו רוב השאלות בא כדי להקיף את הנושא.
- הוא ניתן פרס למצטיינים — בצורת ציון טוב בידיעת החומר; בכך מדרבן הוא את החניכים לקריאת החומר, והם מגלים יותר ערות וענין במילוי השאלון.

הסוגים המקובלים של שאלון-שינון

מצויים שלושה סוגים עיקריים של שאלון-שינון:

- א. בוחן בכתב או בע"פ
הבוחן נערך בזמן שנקבע מראש, על חומר מוגדר-מראש. אם הבוחן נערך בכתב, מציגים המדריכים לחניכים את השאלות בתחילתו; בבוחן הנערך בעל-פה מציג המדריך שאלה חדשה רק אחר שנת-קבלה תשובה מספקת לשאלה הקודמת.
- ב. דיוק תשובותיו של הנבחן מותנה בידיעותיו וב-כושרו לנסח תשובות.
- ג. סוג זה של שאלות-שינון יוצר מתיחות ועצבנות בקרב החניכים, וגוזל זמן רב מן הנבחן והבוחן כאחד.

השינון. לו היה על המשתלמים בסיפור-המעשה דלעיל למלא שאלון זה לפני קיום הדיון, ולשלחו אל המח"ט — ניתן היה לודא מראש את תכליתו של הדיון.

מהו שאלון-השינון?

שאלון-השינון הנו בוחן, או עבודה בכתב, אשר מטרתו לאפשר למדריך לעמוד על ידיעותיו התיאוריות של החניך בחומר שנמסר לו לקריאה עצמית. שאלון-השינון אינו בוחן את תבונתו של החניך, ואת מידת התושיה בה מיישם הוא את ידיעותיו; דברים אלה ייבחנו בתרגילים מעשיים.

כשידיעתו מועטה. ככל שהשאלה כללית יותר, אופשטת, כן מתפשט החניך במתן תשובותיו ומקדיש יותר זמן לניסוח.

חניך חרוץ פחות מהראשון — שגם הוא עייף ודחוק בזמן — משיב על השאלות כמיטב ידיעותיו הבלתי-מושלמות והלא-מעודכנות. מבלי לקרוא כלל בחומר. על אי-ידיעה מחפה הוא בניסוח מעורפל. יתר-על-כן: על השאלות שעליהן אינו יודע להשיב הוא מבקש תשובה מחבריו, בשעת הארוחה או בהפסקה שבין שני שיעורים. אף שתשובותיו לשאלות אלה עשויות להיות נכונות, אין הן תורמות מאומה לביסוס ידיעותיו.

לגרועים שבחניכים משאירה שיטת שאלון זו פתח להעתיק את התשובות מחבריהם. אמנם, מעטים יתפרצו לפתח זה — אולם הפתח קיים.

הבה נראה כיצד קוראים החניכים בזמנם החפשי, ומה התפקיד שממלא שאלון-השינון מן הסוג הנדון:

בתנאים של קורס החניכים נתבעים למאמץ רצוף, והם עמוסים עבודה; הם משתדלים להשאיר זמן מספיק למנוחה ולשינה (אולי זהו זמן מבזבז, אבל עובדה היא עובדה).

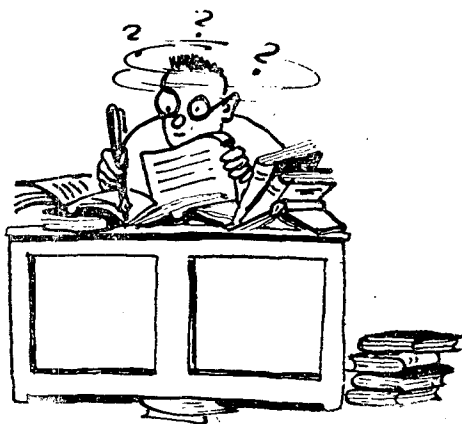
חניך חרוץ משתדל להשיב על כל השאלות בהתאם לכתוב בחומר שעליו לקרוא. הוא קורא שאלה ראשונה, מעיין ברפרוף בפסקה או בקטע הראשון המודמנים לו בנושא השאלה — ומשיב. הוא עובר לשאלה שניה ומשיב עליה באופן זה עצמו — וכך לכל השאלות שבשאלון. על שטחיות הקריאה מחפה הוא במאמץ שהוא משקיע בניסוח התשובה. חניך פיקח יכול, לעתים, להשיב תשובה טובה

שינון מסוג שתואר כאן: ואפקט זה יוצא, איפוא, מקופח.

ולבסוף ואולי זה העיקר, אין החניך קורא ומתעמק בשאלות שבשאלון-הדיון ואין הוא מתכוון לקראתו. החניך מרכז את מאמציו במתן תשובות לשאלון-השינון, כי תשובותיו אלה יבדקו על-ידי המדריך בעוד שבדיון מקוה הוא "להסתדר" איך שהוא.

ג. בוחן-פח

הסוג השלישי של שאלון-שינון הוא בוחן-הפתע. החניכים מקבלים חומר מסוים לקריאה ושאלון-

מאחר ואין מהלכים לסוג זה — לא ניחס אליו בהמשך הרשימה.

ב. שאלון-שינון שעליו משיבים החניכים בזמנם החפשי

החניך מקבל שאלון ובו רשימת שאלות המתייחסות לחומר שהוטל עליו לקרוא. החניך משיב על השאלות בזמנו החפשי, כשהוא מסתייע בחומר שעליו לקרוא; את התשובות עליו להגיש למדריך במועד שנקבע מראש. על אותו חומר מקבל החניך, על-פי-רוב, גם שאלון-דיון, אשר בו מוצגות הבעיות לדיון שייערך בעקבות הקריאה-העצמית. אך בעוד שב-שאלון-השינון מנוסחות השאלות בפשטות, וניתן למצוא להן תשובה ישירה בחומר שנמסר לקריאה — השאלה המוצגת בשאלון-הדיון היא מורכבת, וכדי להשיב עליה צריך החניך להעמיק בנושא תוך שימוש מושכל ונבון בידיעותיו ובנסיגותיו.

הנסיון מראה כי שאלון מסוג זה, על אף היתרונות התיאורטיים שלו, אינו "מאלץ" את החניכים לקרוא באופן יסודי בחומר הנלמד.

לשאלון-שינון מסוג זה מספר חסרונות:

אין המדריך יכול להציג שאלות במספר רב, שיקיפו את החומר הנלמד כולו: דבר זה יגזול מן החניכים זמן רב מדי לניסוח התשובות; ורוב ממנו הזמן לבדיקתן, בלא-הכח, בדיקת התשובות לשאלון-שינון כזה על-ידי המדריך מצריכה עבודה רבה וקשה, בגלל הניסוח השונה של התשובה אצל כל אחד מן החניכים, והצורך לנתח ולהעריך כל תשובה ותשובה.

מנינו לעיל את התכונות המאפיינות שאלון-שינון טוב וציינו כי מתן ציון הנו גורם מדרבן ללימוד — אולם ברור כי אין לתת ציון לתשובות על שאלון-

הבה נתאר את הדבר בסיפור-מעשה

קצר:

ביום א' קיבלו החניכים בהשתלמות-קצינים הוראה לקרוא בזמנם החפשי בתקציר "שיתוף פעולה חי"ר-חש"ן", לקראת דיון אשר יתקיים כעבור שבועים ויותר. הוטל עליהם לסיים את קריאת החומר במשך שבוע אחד דהיינו ליום א' הבא.

ביום ג', חמישה ימים לפני מועד הדיון, בשעה 0900, צריכה היתה להתקיים הרצאה לפני ההרצאה אמר המדריך: "את עשר הדקות הראשונות נקדיש למילוי שאלון-שינון בנושא שיתוף פעולה חי"ר-חש"ן. יהיה עליכם להשיב משך 8 דקות על 30 שאלות".

עשר דקות לאחר תחילת השיעור אסף המדריך את שאלוני-השינון שמולאו על-ידי החניכים ואמר: "את הציונים נודיעכם לאחר הדיון ביום א', ועתה נתחיל בשיעור..."

בגוף שאלון בוחן-הפתע הנ"ל היו לכל שא-לה 4 תשובות, מהן אחת בלבד נכונה. על החניך מוטל היה רק לסמן את התשובה הנכונה. הוא לא ביזבז אף דקה על ניסוח; הוא לא יכול היה להתחמק ע"י ניסוח מעורפל ממתן תשובה מדויקת. הוטל עליו להשיב משך 8 דקות על 30 שאלות. בכל שיטה אחרת היה נזקק לשעתיים לפחות לביצוע מלאכה זו. בשעת הקריאה בתקציר היו, בודאי, מונחות לפניו שאלות הדיון. מתוך שאיפתו לקבל ציון טוב הוא עיין בהן, כי הניח בצדק שאם ידע להשיב על השאלות המיועדות לדיון — ודאי שידע להשיב גם על השאלות שיוצגו בפניו בשאלון-השינון.